

Från individuell patologi till samhället och rätten

Kriminologi och filosofi
i efterkrigstidens Sverige

ANDERS PEDERSSON

I april 1949 höll Åke Petzäll, professor i praktisk filosofi vid Lunds universitet, ett föredrag för Dansk Kriminologisk Selskab. Föredraget publicerades samma år i bearbetad form i *Nordisk tidskrift för kriminalvidenskab* under titeln ”Straffet på avskrivning” och blev därmed tillgängligt för alla i Sverige som ägnade kriminalpolitiken ett djupare intresse. Petzäll inledde artikeln med ett för honom bekant anslag:

I debatten om straffets existensberättigande äro framför allt de behöriga som bära det praktiska ansvaret i kampen mot brottsligheten. Det är lagstiftare, domare, advokater, läkare, fängvårdsmän och socialarbetare som föra talan här. Att det praktiska arbetets män betrakta teoretiker som obehöriga i straffdebatten är helt naturligt. Det kan då synas förmåtet att företrädare för filosofien envisas att få ett ord med i laget.¹

Petzäll var mycket noggrann med att understryka att han förstod att han och hans kollegor närmade sig de kriminologiska frågorna så att säga utifrån. Det ter sig som en strategi: filosofen stiger in i diskussionen med ny kunskap, men undviker att stöta sig med praktikerna. Vad Petzäll ville hävda med sin artikel ska vi återkomma till, men här ändå konstatera att dess inledning är en kunskapsstrategisk positionering. Petzäll hade genom

sin filosofiska utgångspunkt identifierat en fundamental problematik i den pågående diskussionen om straffets funktion och dess vara eller icke-vara. Han fortsatte blygsamt:

För den moderna, filosofiska giltighetsprövningen är det emellertid särskilt lockande att studera den aktuella diskussionen om straffet, därför att denna debatt i så hög grad får sin karaktär av konflikten och spänningen mellan olika kompetensområden, mellan giltighetskrav av högst skiftande innebörd. Helt uteslutet är det inte att en filosofisk belysning av dessa motsättningar kan vare av nytta också för det faktiska arbetet.²

Härmed hade filosofin artikulerats som ett relevant perspektiv i relation till en av efterkrigstidens stora frågor i den svenska offentligheten: brottsligheten och dess bekämpande.

Syftet med detta kapitel är att analysera och diskutera hur kriminologisk kunskap sattes i rörelse genom filosofiska diskussioner om straffets funktion i efterkrigstidens Sverige. Denna undersökning kommer att visa hur humanistisk kunskap fungerar i mötet med olika kunskapsformer och olika offentligheter samt hur humanistisk auktoritet används i relation till brännande samhällsfrågor. I undersökningen sätts ljuset på kriminologin som en kunskapsform som präglas av de institutioner, arenor och publika problematiker som den förknippas med.

Kapitlet kommer på så sätt att bidra till att sätta ett, om inte evigt så åtminstone återkommande, problem i perspektiv. För kriminologin är – precis som sitt objekt, brottsligheten – ett ständigt aktuellt och debatterat ämne, både historiskt och i vår tid. Redan när kriminologin etablerades under 1800-talets andra hälft upplevdes dess anspråk på att undersöka brottsligheten såsom ett fenomen bortom moral och skuld som stötande, samtidigt som det inom det kriminologiska fältet alltid funnits motstridiga uppfattningar om brottslighetens orsaker.³ I dagens Sverige rapporteras och debatteras Brottsförebyggande rådets årliga undersökningar av den anmälda och den upplevda brottsligheten flitigt i offentligheten. Ofta dras inte bara politiska slutsatser av den kriminologiska forskningen utan det finns också en politiskt betingad värdering av slutsatserna i undersökningarna.⁴ Kriminologins sanningsanspråk är långt ifrån alltid erkända i offentligheten.

I vissa tider kan kriminologins sanningsanspråk ses som självklara och vinna stort erkännande. Detta betyder inte att grundproblematiken inte existerar, utan snarare att relationen mellan olika kunskapssfärer kan vara mer eller mindre stabil, mer eller mindre synkroniserad.⁵ För att förstå kriminologins roll i ett samhälle på en given plats vid en given tid bör vi därför ge akt på hur den relaterar till andra rivaliserande och allierade kunskapsformer. Denna undersökning gör just det och undersöker hur ett kriminologiskt sammanhang knöts ihop med och påverkades av en vidare vetenskaplig och publik sfär under 1900-talets efterkrigstid.

Problemet med kriminologins epistemiska auktoritet är på många sätt kopplat till frågan om straffets funktion. Straffet är en av de tydligaste politiska manifestationerna av samhällets syn på brottsligheten. Uppfattningen om straffets funktion är därför i sin tur knuten inte bara till verklighetsuppfattningar utan också till värderingar och politiska prioriteringar. Detta gör att frågan om straffets funktion aldrig slutgiltigt kan avgöras vetenskapligt. Det kommer alltid att finnas ett behov av en utpräglat politisk och till och med filosofisk diskussion i relation till straffets problematik. Det är i en sådan diskussion föreliggande undersökning griper in.

Straffet har sedan åtminstone 1800-talet grovt sett diskuterats utifrån två olika funktioner: det ska fungera dels allmänpreventivt, dels individualpreventivt. Allmänprevention handlar om att straffet och straffhotet ska avskräcka alla samhällsmedborgare, dem som ännu inte begått något brott, men som ser konsekvenserna av att göra det. Individualpreventionen handlar om att förhindra en enskild förbrytare från att begå brott igen. Problemet är att de två olika funktionerna kan stå i strid med varandra. Ett system med fokus på allmänprevention kan motverka individualpreventionens effektivitet och vice versa.⁶ Exempelvis är tanken om proportionalitet mellan brott och straff viktig för allmänpreventionen, men strängt taget kontraproduktiv för individualpreventionen. I ett historiskt perspektiv har kriminologisk kunskap främst mobiliserats i en individualpreventiv kontext och där inriktats på att finna orsakerna till de individuella förbrytarnas brottsliga beteende. Men detta är en kontingent konfiguration och kan, som vi kommer att se i denna undersökning, betraktas och diskuteras på andra sätt.

Frågan om kriminologisk kunskap i relation till frågan om straffets

funktion och striden mellan allmänpreventiva och individualpreventiva argument aktualiserades genom det kriminalpolitiska reformarbete som pågick under den tid som denna undersökning handlar om. Min analys kommer att ta formen av två nedslag i diskussioner ledda av två aktörer som har en tydlig filosofisk ansats i sina bearbetningar av problemet med straffets funktion. Dessa aktörers insatser relaterar också till två kriminalpolitiska händelser som ställde frågan om kriminologins form och inriktning på sin spets. De två aktörerna är professorn i praktisk filosofi Åke Petzäll och rättsfilosofen och professorn i processrätt Karl Olivecrona. De två händelserna är stiftandet av Lagen (1945:342) om verkställighet av frihetsstraff och avläggandet av förslaget om den så kallade skyddslagen (SOU 1956:55). På detta sätt blir min undersökning ett relevant inlägg om såväl den svenska efterkrigstidens kunskapshistoria som kriminologins historia i snävare bemärkelse.⁷

Studiet av kriminologiska kunskapsaktörer

Kapitlet utgår från ett kunskapshistoriskt perspektiv på problemet med straffets funktion. Frågan om relationen mellan filosofiskt tänkande och kriminologins utveckling under åren efter andra världskriget kan således i teoretiska termer formuleras som en fråga om hur filosofin gjordes relevant och hur detta eventuellt präglade den kriminologiska kunskapen under perioden.

Jag tar här fasta på den kunskapshistoriska utgångspunkten att det viktigaste för kunskapens samhälleliga betydelse är inte hur den produceras utan hur den cirkulerar i olika sammanhang.⁸ Detta fokus på cirkulation får inte leda till en tro på att kunskap rör sig fritt. Kunskap begränsas och gynnas på olika sätt i olika sammanhang och strukturer. Frågan om kunskaps-cirkulation blir därför också en politisk fråga om hur kunskap *inte* cirkulerar, inte bara en fråga om vem som förmedlar den utan också om vem som stoppar den.⁹ Det förekom således – i det sammanhang som kapitlet behandlar – inget naturligt flöde av kunskap om kriminologi, straffrätt och filosofi från olika vetenskapliga sammanhang till politiska och offentliga arenor. Kapitlet kommer därför att som fokus ha frågan om förutsättningarna – såväl ideologiskt som intellektuellt och infrastrukturu-

rellt – för den filosofiska kunskapsformen att påverka kriminologin under den svenska efterkrigstiden.

Ett sätt att närma sig denna problematik är att fokusera på kunskapsaktörer. En kunskapsaktör är någon som strävar efter att bidra till cirkulation av kunskap. Det kan vara en politiker, en administratör eller en lärare, eller något ytterligare annat. Poängen är att aktörer inte själva nödvändigtvis behöver ha en kunskapsproducerande funktion; aktörskapet präglas i stället av viljan och den eventuella förmågan att sätta kunskapen i rörelse.¹⁰ Jag menar också att kunskapsaktören inte kan förstås som en individ. Snarare ska aktörskapet analyseras utifrån institutionell förankring, tillgång till publikationer och kommunikationskanaler samt aktörens plats i ett vidare kunskapsmässigt nätverk. Aktörer är i den bemärkelsen instrumentella för att överföra och översätta kunskap från en arena, nivå eller kontext till en annan. Därmed blir Petzälls och Olivecronas – denna undersöknings centrala kunskapsaktörer – agerande på olika nivåer viktigt för att förstå relationerna mellan filosofi och kriminologi i ett efterkrigstida Sverige. Ett fokus på dem kommer att blottlägga intressen, konflikter och samarbeten och även möjliggöra belysning av olika sätt att förstå kunskapsproduktion och kunskaps-cirkulation på.¹¹

Utifrån syftet att analysera hur kriminologisk kunskap omformades i ett möte med en filosofisk kunskapsform i efterkrigstidens Sverige och den kunskapshistoriska utgångspunkten med fokus på cirkulation och aktörer närmar jag mig ämnet metodologiskt från två håll.

Det första är att utifrån två specifika aktörer – Petzäll och Olivecrona – rekonstruera den kunskap som cirkulerade i relation till frågan om allmän- och individualprevention. Här tar jag särskilt fasta på vad som kan betraktas som en filosofisk dimension i relation till den i samtiden dominerande kriminologin. Detta sker delvis genom att kontrastera Petzäll och Olivecrona mot den dominerande kriminologiska kunskapen, men också genom att iaktta hur dessa två aktörer själva artikulerade sina filosofiska bidrag i diskussionen.

Det andra är att rekonstruera den intellektuella, institutionella och ideologiska kontexten som möjliggjorde, formade och gynnade en viss typ av kriminologisk kunskap. Här handlar det om att betrakta Petzäll och Olivecrona som kunskapsaktörer, inte som kunskapsproducenter. I vilka

sammanhang, på vilka arenor, i vilka situationer och i relation till vilken publik verkade de? Därvidlag kommer det att framkomma att Petzäll verkade som en aktör främst i relation till en vetenskaplig och en juridisk expertis, medan Olivecronas aktörskap ska förstås i relation till en vidare publik sfär. Sådillvida möjliggör undersökningen en avslutande diskussion om skillnaderna mellan olika typer av kunskapsaktörer och mellan olika – vidare och snävare – offentligheter.

Kriminologi i Sverige under efterkrigstiden

Kriminologins akademiska förankring var under mellankrigstiden svag i Sverige. Vid de juridiska fakulteterna fanns professorer i straffrätt som var intresserade av frågan, men de bedrev i liten utsträckning själva någon forskning. Det fanns en handfull pedagoger och psykologer som ägnade frågan sitt intresse, men de som stod för lejonparten av de empiriska undersökningarna var läkare och i deras fall utfördes inte detta arbete med förankring på en medicinsk fakultet. Sveriges främsta kriminolog under första halvan av 1900-talet var tveklöst rättspsykiatrikern Olof Kinberg, som hade sin karriär utanför akademien. Den kriminologiska forskningen var kopplad till kontrollerande institutioner och myndigheter och inte minst till det statliga utredningsväsendet.¹²

En helt central institution för förståelsen av kriminologin under efterkrigstiden var Strafflagberedningen. Den instiftades av regeringen 1938 och kom att ledas av den tidigare socialdemokratiska justitieministern Karl Schlyter.¹³ Dess uppgift var att göra en fullständig revidering av strafflagen från 1864. Beredningen lämnade en rad delbetänkanden och ett av dessa låg till grund för Lagen (1945:342) om verkställighet av frihetsstraff. Slutbetänkandet var *Skyddslag* (SOU 1956:55), som kom att ligga till grund för den i dag fortfarande gällande Brottsbalken. Strafflagberedningen och den kriminalpolitik den representerade brukar ses som en del av det välfärdsstatliga bygget och en del av den sociala ingenjörskonsten.¹⁴ Beredningen var oerhört betydelsefull för den samtida kriminologin. Dels därför att den till stora delar definierade hur brottsligheten och dess bekämpande diskuterades i offentligheten, dels för att en inte oansenlig del av den kriminologiska forskning som genomfördes vid denna tid finansierades och publi-

cerades av Strafflagberedningen. Beredningen var ett centrum för det som jag i ett annat sammanhang kallat ”den kriminologiska gränstörelsen”, en rörelse av politiker, tjänstemän, praktiker och forskare som erbjöd en instabil och politiskt beroende vetenskap en typ av stadga.¹⁵ Det var på många sätt inom denna rörelse som forskningen om den patologiska förbrytaren drivits fram, och Strafflagberedningen använde denna forskning som ett stöd för sina individualpreventiva reformförslag.

Åke Petzäll och filosofins kriminologiska nytta

Efter andra världskriget började kriminologin ta steg mot en akademisk institutionalisering. Dels på grund av den moderna samhällsvetenskapens etablering i stort, dels för att de medicinska perspektiven utmanades alltmer och fler grupper blev intresserade av att delta i det kriminologiska samtalet. Det är bland annat här som den akademiska filosofin kommer in i bilden. Ett tydligt exempel på filosofins koppling till kriminologin var grundandet av Kriminologiska institutet 1946. Initiativtagare var i och för sig höga politiker, straffrättsjurister och tjänstemän i Strafflagberedningen, men flera både då och senare namnkunniga akademiska filosofer deltog vid konstituerandet eller blev medlemmar i institutets intresseförening. Bland dessa syns Einar Tegen, Konrad Marc-Wogau, Ingemar Hedenius, Torgny T:son Segerstedt och – en av denna undersöknings centralfigurer – Åke Petzäll.¹⁶

Filosofins intresse för kriminologin kan förstås på två sätt. Dels kan man betrakta det utifrån det faktum att delar av tidens praktiska filosofi rörde sig alltmer mot en empiriskt inriktad sociologi – Torgny T:son Segerstedt blev Sveriges första innehavare av en professur enbart tillägnad sociologi 1947 då hans stol i praktisk filosofi omvandlades – och därmed var brottsligheten ett intressant samhällsfenomen bland andra.¹⁷ Dels kan man se intresset som ett led i en insikt om att kriminologin och brottsligheten kunde – utifrån frågor om moral, rätt och fel, skuld och så vidare – bli föremål för filosofiska undersökningar. Dessa två intressen går, som vi kommer att se, delvis in i varandra, men även om den empiriska kriminalsociologin i 1950-talets Sverige förtjänar ytterligare undersökningar kommer fokus i detta kapitel främst att ligga på det uttryckligen filosofiska intresset

för brottslighetens och brottsbekämpningens problematik. Och Åke Petzäll var sin tids främsta representant för ett sådant intresse.

Åke Petzäll (1901–1957) disputerade för doktorsgraden 1928 vid Göteborgs högskola med en avhandling om 1600-talets filosofi. Han blev docent och verkade under 1930-talet i perioder som förordnad professor i teoretisk filosofi vid högskolan innan han 1939 tillträdde professuren i praktisk filosofi vid Lunds universitet, vilken han upprätthöll till sin död 1957. Petzäll hade ett relativt brett filosofiskt intresse. Förutom kunskapsteori riktade han tidigt intresset mot moral- och rättsfilosofi. Han betraktas som en av dem som introducerade den så kallade Wienkretsens logiska positivism i Sverige och hade en central roll inom svensk filosofi, inte bara genom sin forskning och sin professur utan framför allt i egenskap av grundare av och mångårig redaktör för den filosofiska tidskriften *Theoria*.¹⁸

Vi ska i denna korta analys diskutera Petzäll som en kunskapsaktör i rollen både som skribent och redaktör. Det var nämligen i *Theoria* som Petzäll förankrade sin diskussion om filosofins relation till kriminologin. Det började med att han redan 1937 recenserade Olof Kinbergs *Basic Problems in Criminology*. Petzäll konstaterade där att filosofin hade mycket att lära av kriminologin. Dels rörde det sig om kriminologins empiriska fokus, som utmanade metafysiska antaganden, dels om att kriminologin aktualiserade för filosofin intressanta moraliska frågor.¹⁹

Det filosofiska intresset för kriminologin hade onekligen varit ganska svagt i Sverige tidigare och man kan mycket väl säga att Petzäll var den första i Sverige som på allvar artikulerade kriminologins och filosofins betydelse för varandra.²⁰ När den svenska filosofin ett decennium efter recensionen av Kinberg kommit att utvecklas i psykologiska och sociologiska riktningar återkom Petzäll till frågan och underströk att dessa kunskapsformer inte bara var av värde för kriminologin utan att dessa fält till stora delar sammanföll med kriminologins.²¹ Denna argumentation, som återkommer mer eller mindre explicit i flera av Petzälls artiklar, måste förstås som central för den efterkrigstida förståelsen av filosofins relation till den kriminologiska kunskapen. Genom filosofin försökte Petzäll vidga kriminologins domäner. Denna intervention var beroende av hans position som *Theorias* redaktör.

Theorias betydelse för svensk filosofi kan svårligen överskattas. När den

grundades 1935 fanns det ingen filosofisk tidskrift i Sverige. Petzäll grundade tidskriften i syfte att skapa en samlingsplats för olika filosofiska traditioner och perspektiv. Inledningsvis skrevs artiklarna på svenska, men från och med det tredje numret deklarerades att godkända språk var engelska, tyska och franska och tidskriften intog därmed en mer internationell position. Även om de flesta skribenter under Petzälls tid som redaktör var svenska inkom också en rad bidrag från utlandet. Merparten av artiklarna skrevs av filosofer av facket, men bland författarna förekom även jurister, läkare, statsvetare, psykologer och sociologer.²²

Theoria hade således en både nationell och internationell koppling. I relation till kriminologin publicerades från 1939 och framåt Petzälls egna texter med kriminologisk anknytning, och från ungefär samma tid alltfler utpräglade kriminologiska artiklar överlag. Det var Olof Kinberg som främst representerade det kriminologiska fältet, helt i linje med Petzälls förståelse av Kinbergs arbete som präglad av en tydlig filosofisk dimension, något rättspsykiatrikern själv instämde i.²³ Internationellt är det av särskilt intresse att den tysk-brittiske kriminologen Hermann Mannheim 1948 bidrog med artikeln "Problems of Collective Responsibility".²⁴ Denna text publicerades som en del av ett nummer med temat "The Right to Punish", föreslaget av Unesco och introducerat av Petzäll.²⁵ Detta temanummer var enligt Petzäll på många sätt en bearbetning av en både i Sverige och i resten av Europa brännande fråga om straffets funktion. Skulle straffet vara en vedergällning eller en skyddsåtgärd? I numret ser vi ett möte mellan det nationella och det internationella, mellan olika vetenskapliga discipliner och mellan vetenskaplig expertis och offentligt erkända problem. I ett sådant utrymme fanns förutsättningarna för kriminologin att förändras, dess vetenskapliga soliditet breddades och dess politiska relevans tydliggjordes.

Det är onekligen så att valet av språk i *Theoria* minskar dess omedelbara betydelse för en svensk offentlighet, även om tidskriften hade en stor svensk läsekrets. Men betydelsen måste inte vara direkt för att vara relevant. Sammantaget kan ändå konstateras att *Theoria* blev ett forum för kriminologi i Sverige, inte minst genom Petzälls eget författarskap. Dessa texter, och övriga kriminologiska artiklar i tidskriften, utgick i stort sett uteslutande från aktuella kriminalpolitiska diskussioner, bland annat sådana som initierats av Strafflagberedningen. *Theoria* som arena och Petzäll

som aktör, i egenskap av både redaktör och skribent, deltog därmed i en cirkulation av kriminologisk kunskap. Tidskriften och dess redaktör var en nod genom vilken den vetenskapliga förståelsen av brottsligheten kunde konfigureras och sättas i rörelse.

Det finns också ett aktörskap i Petzälls själva skrivande. Hans texter behandlar sådant som straffet, individen, rätten och skulden.²⁶ Ett bärande tema är det som redan berörts, en artikulation av filosofins värde för den kriminologiska vetenskapen. Ett annat tema, som är centralt för att förstå kunskaps-cirkulationen, är hans nära anknytning till problem som diskuterades i offentligheten. För Petzäll blev den filosofiska reflexionen endast relevant i relation till i samhället aktuella problematiker.

Petzäll följde uppmärksamt den kriminalpolitiska debatten och de problem som den aktualiserade. Det var framför allt en händelse som fungerade som en katalysator för hans interventioner, stiftandet av Lagen (1945:342) om verkställighet av frihetsstraff. I korthet kan man säga att lagen, som byggde på ett delbetänkande av Strafflagberedningen, stipulerade att straffet främst syftade till att återföra den dömda till en produktiv samhällsgemenskap och att själva förlusten av frihet skulle utgöra det lidande straffet ska innebära. Cellstraffet försvann, differentieringen fångarna emellan ökade och tillvaron på fängelset skulle mer likna livet ute i samhället. På många sätt var lagen ett uttryck för en viss typ av straffrätts-teori och en dominerande kriminologisk syn på brottet. Fokus låg på individualpreventiva åtgärder.²⁷

Lagen väckte stark kritik från vissa håll när den kom. Inte minst riktades kritik mot att lagens allmänpreventiva funktion sattes i bakgrunden. Detta ledde till att ansvariga på *Svensk juristtidning* genomförde en enkät, ett populärt grepp vid denna tid, där en rad rättsfilosofiskt skolade personer inbjöds att ge sin syn på frågan under rubriken "Straffverkställighet och allmänprevention". Resultaten publicerades under våren 1946. Deltagande skribenter var juristprofessorerna Vilhelm Lundstedt och Per Olof Eklöf samt professorerna i praktisk filosofi Torgny T:son Segerstedt och Åke Petzäll. Här begränsar vi oss till Petzälls inlägg och kopplar det till hans vidare skriftställarskap i ljuset av hans roll som kunskapsaktör.

Petzäll identifierade frågan om konflikten mellan allmänpreventiva och individualpreventiva hänsyn som ett skenproblem. Om man filosofiskt

granskade förutsättningarna för hela situationen kunde frågan om straffets sociala funktion blottläggas. Båda ståndpunkterna i den kriminalpolitiska debatten utgick nämligen från ett antal antaganden som inte var belagda. Petzälls recept var att genom empiriska undersökningar utröna på vilket sätt lagen misslyckades med att påverka sådana som begick brott. Samtidigt konstaterade han att en sådan undersökning var meningslös så länge som man inte också undersökte personer som *inte* begått brott, något som varit ovanligt inom en disciplin som fokuserat på individens patologi. Härvidlag var alltså, något förenklat, Petzälls råd till kriminologin att bli mer vetenskaplig.²⁸ Det kan också formuleras som att Petzäll banade väg för en kriminologins självreflexion som inte tidigare varit möjlig och som riktade blicken bort från den avvikande förbrytaren.

Det är också denna konflikt mellan allmänpreventionen och individualpreventionen som Petzäll försökte lösa i den text som inledde detta kapitel. Men där formulerades problemet i termer av en konflikt mellan tanken på en fri vilja och ett deterministiskt synsätt. Denna problematik löstes upp om man analyserade den kunskapsteoretiskt och psykologiskt, menade Petzäll. Människans erfarenhet som människa var, enligt honom, att agerande alltid både är "kausalt och finalt".²⁹ Det vill säga att beteenden är styrda av faktorer utanför individens kontroll *och* styrda av individens egna beslut. Den grundläggande problematiken för kriminologin ter sig för Petzäll vara att den inte förutsättningslöst utan snarare utifrån ett individualpreventivt och deterministiskt perspektiv har närmat sig frågan om lagbrott och straffets funktion. Den filosofiska reflexionen vidgar därmed kriminologins domäner och möjliggör en ny typ av vetenskap, mindre beroende av doktriner och mer orienterad mot en studie av en faktisk verklighet. Detta krävde dock vetenskapliga samarbeten. Som Petzäll konstaterar i avslutningen av sitt inlägg i *Svensk juristtidning*:

Förhåller det sig så att lagens effekt bör undersökas med alla till buds stående medel måste former skapas för en arbetsgemenskap, som kan överta det vetenskapliga ansvaret för en sådan uppgift. [...] Grunden till en effektiv arbetsgemenskap skulle utan större svårigheter kunna läggas om några jurister, kriminologer, fängvårdare, socialarbetare och samhällsforskare kunde slå sig ihop om en arbetsuppgift inom ramen för utforskandet av straffets sociala effekt.³⁰

● ÅKE PETZÄLL var djupt engagerad i det akademiska livet. Här syns han till vänster vid studentriksdagen i Lund 1953. Till höger, halvt utanför bild, skymtas en ung Olof Palme.

Petzälls kunskapsaktion var återkommande att i ett specifikt sammanhang ta itu med en offentligt erkänd problematik och filosofiskt granska ett område där kriminologins kunskapsanspråk stod på spel, för att därefter, som i citatet, landa i ett förslag till ny organisation av kunskapsproduktionen. Det fanns således hos Petzäll *förutsättningar* – såväl intellektuellt som institutionellt och infrastrukturellt – för en mycket omfattande kunskaps-cirkulation med stor spridning och resonans. Men hur framgångsrik var han?

Petzälls kriminologi, förankrad i *Theoria*, fick spridning i ett viktigt forum för skolade debatter inom humaniora och en gryende samhällsforskning; hans tänkande aktualiserades för en vidare krets genom artiklar på svenska i publikationer som vände sig främst till jurister och politiker. Petzäll positionerade sig därmed som kriminolog utanför offentligheten eller, om man så vill, i en smalare offentlighet. Han var en del av den gränsrörelse genom vilken kriminologin etablerades som vetenskap i Sverige, men till skillnad från vissa andra aktörer däri, till exempel Olof Kinberg, representerade han inte kriminologin för en bredare allmänhet. Dock kan man inte heller i denna snävare miljö spåra något stort och varaktigt inflytande av hans gärning. Visst mindes hans samtida honom senare för hans intresse för kriminologin, men svensk kriminologi skulle komma att utvecklas i andra riktningar där fokus snarare låg på empiriska än på teoretiska problematiker.³¹ Petzälls kriminologiska äventyr kan därför verka som ett exempel på en *typ* av kunskapsaktör, snarare än som en framgångs-saga. Även aktörer som inte lyckas få bredare genomslag är aktörer.

Karl Olivecrona och straffets primat

Karl Olivecrona (1897–1980), professor i processrätt vid Lunds universitet 1933–1964 och framstående rättsfilosof, deltog inte i den direkta debatten kring straffverkställighetslagen. Han var dock välkänd både i vetenskapliga sammanhang och för en bredare allmänhet.

Olivecrona disputerade 1928 på en avhandling om begreppet juridisk person inom romersk och modern rätt. Han blev i juridiska och filosofiska sammanhang känd som en trogen medlem av den så kallade Uppsalaskolan inom rättsfilosofin. Med förment utgångspunkt i Axel Hägerströms

tänkande argumenterade skolans representanter för en rättsfilosofi och en lagstiftning tömd på metafysik. Olivecrona etablerade sig som rättsfilosof, såväl i Sverige som internationellt, när han 1939 publicerade *Law as Fact* som förutom att ges ut på svenska översattes till en rad språk. För en bredare allmänhet blev dock Olivecrona främst känd för sina politiska ställningstaganden under kriget som gjorde att han inte bara betraktades som tyskvänlig utan även som nazist.³²

Även om Olivecrona under efterkrigstiden var något märkt av sitt handlande under kriget var det på intet sätt förödande för vare sig hans karriär eller publika auktoritet. Det nordiska samarbetet, med representanter från länder som tidigare ockuperats av Tyskland, gnisslade en del, men på det stora hela kunde Olivecrona fortsätta sin karriär som lärare och skriftställare, verksam både inom rättsfilosofi och mer praktiskt inriktad processrätt.³³

När Olivecrona gav sig in i den kriminologiska och kriminalpolitiska debatten i början av 1950-talet valde han verkligen sitt tillfälle. Efter debatten om straffverkställighetslagen var frågan om straffets funktion en etablerad problematik både bland experter och bland en intresserad allmänhet. Strafflagberedningen gick idogt vidare med sitt arbete och fortsatte att publicera delbetänkanden. Olivecrona hade ingen koppling till dessa processer, men han hade uppenbarligen fått sitt intresse väckt. Detta tydliggjorde han då han steg in i diskussionen genom en föreläsning vid doktorspromotionen i Lunds domkyrka. Inför kungen och, enligt tidningsrapporterna, "i församlingens högsta skorstenshatt" slog Olivecrona fast att den nuvarande kriminalpolitiken var förfelad och undergrävd straffets funktion att i var och en inpräglade vad som är rätt och vad som är fel.³⁴

Utanför Lund och domkyrkan vann inte inlägget någon större uppmärksamhet mer än en pliktskyldig notis i pressen. Olivecrona gav dock sina resonemang en fastare form och presenterade dem för en bredare publik när hans tal publicerades under titeln "Straffets vara eller inte vara" i *Svensk juristtidning* hösten 1951, och det var i denna form som Olivecronas intervention fick spridning.

Efter en inledande hälsning till majestätet gick Olivecrona rakt på sak i sin artikel: "I mänsklighetens historia är straffet en urgammal institution,

och vi känna intet samhälle på någorlunda framskridet stadium utan en straffrätt.”³⁵ Olivecrona fortsatte med exempel på hur många som straffades varje år, konstaterade att sfären för straffbart beteende ständigt vidgades och pekade sedan på det aktuella problemet:

Straffet kan alltså synas vara en självklar nödvändighet. Likväl finns det i nutiden betydande tankeriktningar, enligt vilka användningen av straff principiellt utdömes. I själva verket domineras den nutida straffrättsläran av en teori, som, om dess konsekvenser dragas ut, pekar mot en successiv avveckling av straffet och dess ersättande med andra, som man menar, effektivare metoder för brottslighetens bekämpande.³⁶

Här är det utan tvekan så att udden riktades mot Strafflagberedningen i allmänhet och dess straffrättsexperter och kriminologiska allierade i synnerhet, även om dessa inte pekades ut med namn. Olivecrona konstaterade att den dominerande straffrättsteorin utgick från två premisser. Dels att straffet endast var vedergällning och därför ej ett rationellt verktyg för att bekämpa brottsligheten och, vilket följde av den första premissen, att allmänpreventionen var underordnad individualpreventionen. Båda dessa premisser var felaktiga, menade Olivecrona. Straffet kunde i ett modernt samhälle inte handla om vedergällning och hämnd, det höll han med om, men straffet var ju inte vedergällning, det var uppfostran. Straffet förklarar handgripligen för den som gjort fel att den gjort fel. Det handlar inte om att skrämma en person utan om att vederbörande kommer till insikt om det felaktiga beteendet då en auktoritet upprepade gånger kopplar ihop det med ett kännbart ingripande. Detta tänkande överfört på omgivningen, att man ser andras felaktiga beteenden bestraffas och därmed blir införstådd med vad som är rätt och vad som är fel, är just vad allmänpreventionen handlar om, menade Olivecrona.

Problemet med den dominerande straffrättsteorin och det genomslag den fick i kriminalpolitiken var enligt Olivecrona inte att den tog individualpreventiva hänsyn utan att dessa hänsyn gick ut över allmänpreventionen. När straffet utformades utifrån den enskilda brottslingen minskade kraften i straffhotet för samhället i stort. Olivecrona erkände att det var svårt att veta vad som påverkade brottsligheten, men konstaterade ändå att brottsligheten kraftigt ökat sedan krigsslutet och införandet av den nya

verkställighetslagen. Det fanns därför anledning att inte slänga bort allmänpreventionen och Olivecrona slog fast:

Strafflagen verkar förnämligast genom att inpräglade *idén om det orätta i brottet*. Därför är det av största vikt att *sambandet mellan brottet och straffet* betonas och att straffdomen ger uttryck åt ett *ogillande* av handlingen.³⁷

Olivecrona hade egentligen inte sagt något nytt – han återaktiverade bara en sedan länge etablerad konflikt mellan två synsätt på straffets funktion. Men positionen han gjorde det ifrån och den politiska kontexten han placerade sitt inlägg i gjorde att både kriminalpolitiken och den kriminologiska kunskapen sattes i ett nytt ljus. Den filosofiska analysen av lagens kraft möjliggjorde förändrade kunskapspraktiker där inte endast förbrytarens patologi och vårdbehov undersöktes. Medan den dominerande kriminologiska strömningen såg straffet som en rest av ett metafysiskt och religiöst tänkande ville Olivecrona undersöka och utgå från straffets faktiskt sociala funktion.

När föreläsningen publicerats i skriftlig form fick den genast resonans i bredare kretsar. Artikeln refererades i *Svenska Dagbladet*, och i en ledare i samma tidning sattes den några dagar senare in i ett direkt politiskt sammanhang. Det konstaterades att Stockholm numera var att betrakta som en "storstadsdjungel". Brottsslighet och oordnat beteende blev allt vanligare, inte minst hade skribenten kravallerna i Berzelii park i färskt minne. "Till detta oroande tillstånd ha åtskilliga förhållanden bidragit. Normupplösningen förnimmes icke blott hos uppfostrarna. Den präglar hela 'tidsandan'."³⁸ Inte minst, menade skribenten, låg en del av skulden på den moderna journalistiken, men man kunde inte komma ifrån att "den i och för sig förträffliga humaniseringen" av kriminalpolitiken hade en roll att spela. Olivecronas artikel vann gillande i ledaren, inte minst för att den pekade på straffets betydelse för moralens upprätthållande. "Endast med en dylik klarare syn på förhållandet brott och straff torde samhället kunna komma till rätta med storstadsdjungelns aktuella problem", slog skribenten fast.³⁹

I denna reception ser vi tydligt hur Olivecronas resonemang kopplades till ett politiskt och pockande problem. Även om Olivecronas föreläsning hölls i en akademisk kontext och receptionen sedan skedde i välspriidd

dagspress så måste dessa sammanhang förstås som reciproka kontexter där den ena inte är överordnad den andra. Olivecronas artikel utgick från ett sentiment rörande brottslighetens utveckling i vårt land, en känsla och en föreställning som onekligen delvis formats av massmediala utsagor. Det blir alltså i detta sammanhang inte rimligt att tala om spridning, det handlar om cirkulation och att den vetenskapliga och offentliga sfären tillsammans producerar och formar bilden av brottsligheten.

Olivecronas problemställning skulle få en än mer framskjuten plats i offentligheten. I februari 1952 framträdde Olivecrona själv i *Svenska Dagbladet* då han bereddes plats under den kända vinjetten Under strecket – enligt historikern Johan Östling en viktig kunskapsarena för vetenskapligt och humanistiskt tänkande vid denna tid. Det gav professorsauktoriteter ett tydligt sammanhang där de kunde möta en bredare allmänhet och på så sätt göra sin kunskap socialt relevant.⁴⁰ Det är talande för hur olika två aktörers strategier kan se ut när Olivecrona valde att skriva i detta forum, medan Petzäll vände sig till mer nischade kanaler.

Olivecronas text hade rubriken "Allmänprevention genom individualprevention" och riktade in sig på de argument som Strafflagberedningen fört fram rörande avvägningar mellan allmänprevention och individualprevention i sina reformförslag (varav många blivit verklighet). Olivecrona hävdade att hållningen inom beredningen var att allmänpreventionen tillgodosågs genom de individualpreventiva åtgärderna. Detta menade han inte stämde och gav en rad exempel på hur *straffet*, som var det helt centrala enligt Olivecrona, sattes i andra rummet till förmån för rehabiliterande åtgärder. Den moderna kriminalpolitiken gav förvisso en läpparnas bekännelse och visst gjordes en del ansträngningar för att lyfta in allmänpreventionen i lagstiftningen. Men Olivecrona ansåg att detta inte var nog och särskilt att det saknades konsekvens och tydlighet i kriminalpolitiken:

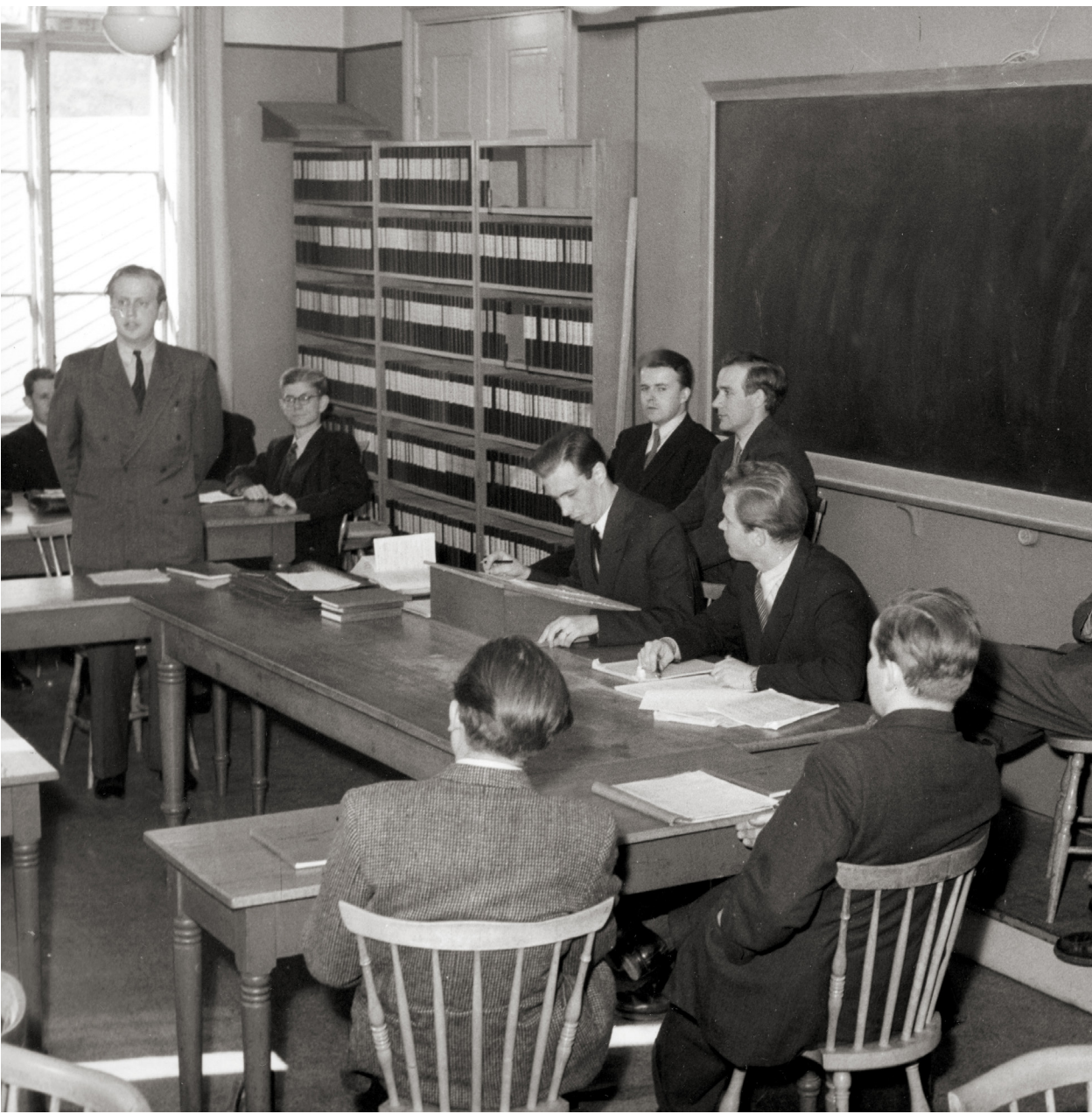
Det duger icke med så förvirrade principer för lagstiftningen. Allra minst går detta för sig i det moderna industrisamhället. Många brottsbefrämjande faktorer ha där tillkommit, många återhållande moment ha fallit bort eller försvagats. [...] Desto viktigare är det att man åtminstone klart ser att strafflagens funktion är *allmänpreventionen* och att man gör allmänpreventionen till princip för strafflagstiftningen.⁴¹

Inlägget som gjordes på en tydlig arena fick stor spridning och grep in i en politisk fråga som på många sätt delade offentligheten och även till viss del expertisen. *Svenska Dagbladet* förstod intresset i frågan och sökte mobilisera kring den. De genomförde en enkät och publicerade en kortare intervjuserie, där flera relevanta auktoriteter fick uttala sig om Olivecronas inlägg. Det rörde sig om jurister, politiker och tjänstemän. De ömsom höll med och ömsom kritiserade Olivecrona, men alla tvingades förhålla sig till den problematik han lyfte fram.⁴²

Vi har här alltså sett Olivecronas rörelse från Lunds domkyrka, via *Svensk juristtidning* till en artikel i *Svenska Dagbladet*. Längs vägen möttes hans intervention av olika grader av reaktion, fram till dess att den efter understreckaren resulterade i en debatt som i flera dagar fördes på *SvD*:s sidor. Andra experters inträde på arenan drevs inte fram av talet eller den mer akademiska artikeln utan just av att Olivecrona tog den kriminologiska problematiken till Under strecket och därmed till en bildad och samtidsintresserad allmänhet. I detta ser vi alltså att kunskapen är beroende av olika typer av auktoriteter (Olivecrona själv, men också de som kommenterade hans text, där även de som inte höll med honom erkände hans anspråk), institutioner och publikationskanaler.

Olivecronas auktoritet i offentligheten angående frågan om straffets funktion var nu genom den kunskapscirkulation som skett helt etablerad inom den kriminalpolitiska debatten. Det var därför inte förvånande att han intog en central roll när Strafflagberedningens slutbetänkande *Skyddslag* lades fram 1956. Olivecrona var nu en av flera som angrep Strafflagberedningen och kritiken handlade dels om bristen på allmänpreventiva hänsyn, dels om förslagsskribenternas manöver att byta ut termen ”straff” mot ”skydd”.⁴³ I flera inlägg debatterade nu Olivecrona med beredningens ledamöter och tillskyndare. Och precis som Petzäll, men avsevärt mycket aggressivare, gick han utifrån en filosofisk utgångspunkt till angrepp mot ett förment vetenskapligt grundat förslags ovetenskaplighet. Olivecrona

- **SOM PROFESSOR I PROCESSRÄTT** präglade Karl Olivecrona generationer av svenska jurister. Här en av honom ledd fiktiv rättegång 1949. Studenterna på bilden uppträder som domstolens olika funktionärer.

menade att det var en ”tyst förutsättning” för förslaget att man helt bortsåg från att brottsligheten ökat i takt med att de kriminalpolitiska reformerna med individualpreventivt fokus satts i verket.⁴⁴ Trots att man från beredningens sida menat att det nya lagförslaget och tidigare reformer främst var rationella och svarade mot en vetenskaplig kunskap slog Olivecrona fast att så inte var fallet, tvärtom:

Förslaget till skyddslag vilar, liksom de senaste decenniernas lagstiftning i samma ämnen, inte på någon vetenskaplig undersökning av metoderna att bekämpa brottsligheten. Vad som framförallt varit bestämmande har varit och är ett moraliskt motiv.⁴⁵

I likhet med Petzäll pekade Olivecrona inte på en diskvalificering av kriminologin utan ville snarare se en breddad vetenskap, en vetenskap som i större utsträckning tog hänsyn till samhället i sin helhet i analysen av brottsligheten, inte till den enskilda, patologiska förbrytaren. Till skillnad från Petzäll, som vann sin kriminologiska förankring i en snävare krets av experter, hade Olivecrona knappast några sådana framgångar. I stället satte han agendan för en offentlig debatt som verkligen belyste kriminologins tillkortakommanden och möjligheter i en efterkrigstida offentlighet.⁴⁶

Avslutning

I detta kapitel har vi följt två aktörer som på olika sätt satte kriminologin ifråga genom att argumentera utifrån en filosofisk position. Vi har sett hur de närmade sig frågan om straffets funktion på olika sätt, i olika forum och hur de försökte legitimera sina ståndpunkter på skilda vis. Båda talade i en intellektuell mening som filosofer, Petzäll som moral- och kunskapsfilosof och Olivecrona som rättsfilosof. I institutionell mening skilde de sig åt i och med att den förre representerade den akademiska filosofin och den senare juridiken. Även det faktum att de inte hade något, åtminstone till eftervärlden sparat, meningsutbyte om straffet och kriminologin (trots att de var verksamma samtidigt vid Lunds universitet) pekar på skillnader dem emellan: de deltog på många sätt inte i samma del av samtalet kring brott och straff och de vände sig till olika publikker.

För att tydliggöra denna undersöknings värde är det också viktigt att understryka att de inte var ensamma. En rad framstående personer inom de filosofiska fältet riktade sina blickar mot kriminologin under efterkrigstiden och bidrog där till att utveckla en sociologisk strömning som inte artikulerats tidigare.⁴⁷ Det var även flera jurister som deltog i det rättsfilosofiska utbytet kring straffets vara eller icke-vara, både i polemik och i samklang med Olivecrona.⁴⁸ Det fanns dessutom jurister som kunskaps-teoretiskt diskuterade kriminologins väsen och det var även inom det juridiska, inte det sociologiska, fältet som kriminologin först kom att etableras som akademisk disciplin i Sverige.⁴⁹ Undersökningen av Petzälls och Olivecronas olika aktörskap i frågan om filosofins relation till kriminologin är inte någon heltäckande bild av kriminologi och filosofi i det efterkrigstida Sverige, men kan tjäna som en illustration.

När detta kapitel placeras i en antologi om humanister föds naturligt frågan om vem som faktiskt är humanist. Svaret är inte alls givet. Det vore enkelt att säga att Petzäll som akademisk representant för ett traditionellt humanistiskt ämne som filosofi var det, medan Olivecrona med sin fasta förankring i ett juridiskt sammanhang, såväl akademiskt som intellektuellt, inte var det. Ett par omständigheter gör att den bilden måste problematiseras.

Främst handlar det om samhällsvetenskapens roll. I dag ses humaniora och samhällsvetenskap som skilda fält, även om det finns tydliga överlappningar. Institutionellt är i Sverige denna skillnad fastslagen sedan de samhällsvetenskapliga fakulteterna instiftades vid universiteten 1965. Innan dess, och under den period som denna undersökning riktar sitt intresse mot, var samhällsvetenskap och socialforskning till stora delar något som angick traditionellt humanistiska ämnen som praktisk filosofi, psykologi och pedagogik.⁵⁰ I någon mening var Petzäll – och han framställde även sig själv ibland på detta sätt – en representant för den framväxande samhällsforskningen. I efterhand kan vi därmed säga att Petzäll var samhällsvetare, men då måste vi också understryka att han samtidigt var humanist för att inte anlägga en presentistisk syn på vetenskapens arbetsdelning. Den humanistiska kunskapen var helt enkelt grundläggande för den samtida samhällsforskningen.

Detta tydliggör att vi inte bör låsa oss vid en akademisk institutionell

definition av humaniora utan snarare blicka mot vidare sammanhang. Givet detta blir det märkligt att inte, åtminstone i ljuset av en undersökning som denna, betrakta Olivecrona som en humanist i offentligheten. Dels talade han utifrån en etablerad filosofisk position såsom verksam i Axel Hägerströms efterföljd, och även om han inte nödvändigtvis fann gillande bland Sveriges ledande filosofer av facket betraktades han som en relevant samtalspartner.⁵¹ Dels pratade han, med den bildade filosofens auktoritet, i offentligheten om sådana frågor som i intellektuell mening bör betraktas som humanistiska: om människans väsen, om den mänskliga tillvaron och om människan i samhället. Att han i slutändan vann sitt levebröd som professor i processrätt ändrar inte på detta.

Således kan vi avslutningsvis konstatera att denna undersökning har behandlat två humanister i offentligheten som på olika sätt problematiserade kriminologin genom diskussioner om straffets funktion. Deras roller som kunskapsaktörer skilde sig åt: Åke Petzäll befann sig i ett smalare sammanhang och relaterade indirekt till den offentlighet som Karl Olivecrona stod mitt i och vid vissa tidpunkter definierade. Men båda gjorde tydliga kriminologiska kunskapsinterventioner i efterkrigstidens och det expanderande välfärdssamhällets Sverige, interventioner som pekade mot en mycket bredare brottslighetens vetenskap än en som riktade sitt intresse mot individens patologi.

Noter

1. Åke Petzäll, "Straffet på avskrivning", *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 36:4 (1949), s. 321.

2. Petzäll 1949, s. 321.

3. Anders Pedersson, *En fängslade vetenskap? Kriminologi i Sverige 1885–1965* (Göteborg: Göteborgs universitet, 2017), s. 61–65.

4. Robert Andersson, "Tryggare kan ingen vara: En svensk kriminalpolitik för 2000-talet", i Torbjörn Hjort, Philip Lalander & Roddy Nilsson (red.), *Den ifrågasatte medborgaren: Om utsatta gruppers relation till välfärdssystemet* (Växjö: Linnéuniversitetet, 2010).

5. Om vikten av samklang i relationen vetenskap–samhälle för att uppnå stabilitet se Helga Nowotny, "Knowledge for Certainty: Poverty, Welfare Institutions and the Institutionalization of Social Science", i Peter Wagner, Björn Wittrock & Richard

Whitley (red.), *Discourses on Society: The Shaping of the Social Sciences Disciplines* (Dordrecht: Kluwer, 1991) och Sheila Jasanoff & Hilton R. Simmet, "No Funeral Bells: Public Reason in a 'Post-Truth' Age", *Social Studies of Science*, 47:5 (2017).

6. Robert Andersson & Roddy Nilsson, *Svensk kriminalpolitik*, 2:a uppl. (Stockholm: Liber, 2017). s. 8–13.

7. Bland den litteratur jag förhåller mig till här kan nämnas Robert Andersson & Roddy Nilsson, "Telling the Truth about Crime: The Past and Present of Swedish Criminology", *Retferd*, 38:2 (2015); Andersson & Nilsson 2017; Christian Häthen, *Straffrättsvetenskap och kriminalpolitik: De europeiska straffteorierna och deras betydelse för svensk strafflagstiftning 1906–1931. Tre studier* (Lund: Lunds universitet, 1990); Roddy Nilsson, *Från cellfängelse till beteendeterapi: Fängelse, kriminalpolitik och vetande 1930–1980* (Malmö: Égalité, 2013); Ann-Christine Petersson Hjelm, *Fängelset som välfärdsbygge*, rev. utg. (Stockholm: Institutet för rättshistorisk forskning, 2011) och Roger Qvarsell, *Utan vett och vilja: Om synen på brottslighet och sinnessjukdom* (Stockholm: Carlsson, 1993).

8. Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar & Kari H. Nordberg, "The History of Knowledge and the Circulation of Knowledge: An Introduction", i Johan Östling, Erling Sandmo, David Larsson Heidenblad, Anna Nilsson Hammar & Kari H. Nordberg (red.), *Circulation of Knowledge: Explorations into the History of Knowledge* (Lund: Nordic Academic Press, 2018).

9. Johan Östling & David Larsson Heidenblad, "Cirkulation: Ett kunskapshistoriskt nyckelbegrepp", *Historisk tidskrift*, 137:2 (2017).

10. David Larsson Heidenblad & Johan Östling, "Efterord: Nordisk kunskapshistoria inför 2020-talet", *Kulturstudier*, 10:2 (2019).

11. Förutom att ansluta till det kunskapshistoriska fältet anknyter problematiken till en pågående diskussion inom det kriminologihistoriska. Se till exempel Dario Melossi, "Introduction. Criminal Questions: Cultural Embeddedness and Diffusion", i Dario Melossi, Massimo Sozzo & Richard Sparks (red.), *Travels of the Criminal Question: Cultural Embeddedness and Diffusion* (Oxford: Hart, 2011).

12. Pedersson 2017, s. 182–187.

13. Om Schlyter se Jan-Olof Sundell, *Karl Schlyter: En biografi* (Stockholm: Norstedts juridik, 1998).

14. Se Andersson & Nilsson 2017; Pedersson 2017; Petersson Hjelm 2011; Sundell 1998.

15. Pedersson 2017, s. 311–312.

16. Pedersson 2017, s. 238–241.

17. Intressant att notera är att Petzäll när han fick erbjudandet att gå samma väg som Segerstedt valde att stanna kvar inom filosofin, se Anna Larsson, *Det moderna samhällets vetenskap: Om etableringen av sociologi i Sverige 1930–1955* (Umeå: Umeå universitet, 2000), s. 81–82.

18. Sven Ove Hansson, "A History of *Theoria*", *Theoria*, 75:1 (2009) och Svante Nordin,

”Åke Petzäll”, *Svenskt biografiskt lexikon*, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/artikel/7237> (20/6 2021).

19. ”In the province of criminology, he who aims at a purely theoretical understanding of the actual moral phenomena finds abundant material which may be turned to advantage in investigations which do not directly concern the understanding and fighting of criminality as such”, Åke Petzäll, ”Review of Olof Kinberg, Basic Problems of Criminology”, *Theoria*, 3:1 (1937), s. 144. Om Petzäll och kriminologin se också Pedersson 2017, s. 252–253.

20. Ett lysande undantag var Axel Hägerströms recension av kriminalpsykologen Andreas Bjerres *Bidrag till mordets psykologi*, se Axel Hägerström, ”Kriminalpsykologiska reflexioner: I anledning av A. Bjerre: Bidrag till mordets psykologi”, *Svensk juristtidning*, 10 (1925).

21. Åke Petzäll, ”The Social Function of Punishment”, *Theoria*, 13:1 (1947) s. 1.

22. Bland annat publicerade sig den i denna undersökning aktuella Karl Olivecrona i tidskriften: Karl Olivecrona, ”Is a Sociological Explanation of Law Possible?”, *Theoria*, 14:2 (1948).

23. Se till exempel Olof Kinberg, ”Motive, Choice, Will”, *Theoria*, 14:3 (1948).

24. Hermann Mannheim, ”Problems of Collective Responsibility”, *Theoria*, 14:2 (1948).

25. Åke Petzäll, ”The Right to Punish”, *Theoria*, 14:2 (1948).

26. Åke Petzäll, ”Contribution to the Problem of the Sentiment of Guilt”, *Theoria*, 5:3 (1939); Petzäll 1947; Petzäll 1948; Åke Petzäll, ”The Individual as the Basis of Law”, *Theoria*, 15:1–3 (1949) och Åke Petzäll, ”Man and Society”, *Theoria*, 17:1–3 (1951).

27. Nilsson 2013, s. 99–102.

28. Åke Petzäll, ”Straffverkställighet och allmänprevention”, *Svensk juristtidning*, 31 (1946). Han publicerade en omarbetad och utökad version på engelska i *Theoria* något år senare: Petzäll 1947.

29. Petzäll 1949, s. 338.

30. Petzäll 1946, s. 273.

31. Jan Bengtsson & Anders Molander, *Den svenska sociologins födelse: Historiska samtal med Torgny T. Segerstedt, Bertil Pfannenstill, Joachim Israel och Edmund Dahlström* (Göteborg: Daidalos, 1998), s. 89.

32. Staffan Källström, *Värdenihilism och vetenskap: Uppsala filosofin i forskning och samhällsdebatt under 1920- och 30-talen* (Göteborg: Göteborgs universitet, 1984) och Kjell Å. Modéer, *Det förpliktande minnet: Juridiska fakulteten i Lund 1666–2016* (Stockholm: Santerus, 2017), s. 257 och 292–294.

33. Modéer 2017, s. 314 och 326–328.

34. ”Akademiskt Lundaståt”, *DN*, 1/6 1951.

35. Karl Olivecrona, ”Straffets vara eller icke vara”, *Svensk juristtidning*, 36 (1951), s. 575.

36. Olivecrona 1951, s. 575. Om Uppsalaskolans kritik av Strafflagberedningen se också Pedersson 2017, s. 197–202.

37. Olivecrona 1951, s. 580, kursiv i original.

38. ”Storstadsjungeln”, *SvD*, 5/10 1951.

39. ”Storstadsjungeln”, *SvD*, 5/10 1951.

40. Östling skriver i och för sig om 1960-talet, men man kan misstänka att det allmänna omdömet gällde även under årtiondet dessförinnan. Johan Östling, ”En kunskapsarena och dess aktörer: Under strecket och kunskaps-cirkulation i 1960-talets offentlighet”, *Historisk tidskrift*, 140:1 (2020).

41. Karl Olivecrona, ”Allmänprevention genom individualprevention”, *SvD*, 5/2 1952.

42. Se till exempel ”En hemmens renässans hjälp mot brottsligheten”, *SvD*, 7/2 1952 och ”Nödvändigt med proportion mellan brott och påföljder”, *SvD*, 9/2 1952.

43. Om slutbetänkandet se Andersson & Nilsson, s. 97–98 och Nilsson 2013, s. 131–133.

44. Karl Olivecrona, ”Strafflagberedningen och kriminalstatistiken”, *SvD*, 29/7 1957.

45. Karl Olivecrona, ”Strafflagstiftningens moraliska problem”, *DN*, 26/9 1957.

46. Ifråga om cirkulation och aktörskap är det intressant att notera att Juristförbundet samlade de viktigaste inläggen och gav ut dem med avslutande kommentarer i bok för samtiden och eftervärlden att läsa och begrunda, *Aktuell debatt om brott och straff* (Stockholm: Sveriges juristförbund, 1957).

47. Se exempelvis Torgny T:son Segerstedt, ”Kriminalsociologi”, i Ivar Agge m.fl., *Kriminologi*, Kriminologisk handbok nr 1 (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1955).

48. Se till exempel Vilhelm Lundstedt, ”Straffverkställighet och allmänprevention”, i *Svensk juristtidning*, 31 (1946). Se också Pedersson 2017, s. 197–202.

49. Se Ivar Agge, ”Den kriminologiska vetenskapen”, i Ivar Agge m.fl., *Kriminologi*, Kriminologisk handbok nr 1 (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1955).

50. Larsson 2000.

51. Se till exempel Ingemar Hedenius, *Om rätt och moral* (Stockholm: Tidens förlag, 1941), s. 67–69.